

(4) *L. ult. cod. de jurejur. propt. calumn. Glossa in c. 1. de juram. calumn.*

§. II. Datur hoc jusjurandum in omnibus causis (1), etiam spiritualibus, tam in prima, quam in secunda instantia (2). Si non petatur impune omititur, neque propterea iudicium irritum est (3); verum pacto convento remitti non potest (4). At petatum omnino præstandum est, & si illud litigantes subire recusent, actor quidem causa cadet, reus vero pro confesso habebitur (5).

(1) In omnibus quidem causis jusjurandum propter calumniam dari voluit Justinianus in *l. 1. cod. de jurejur. propt. calumn.*; sed tamen multi sunt interpretes juris civilis, qui in criminalibus causis illud locum habere negant. Consule Cujacium in *c. 1. de juram. calumn. opp. t. 6. col. 794. ed. cit.* Verum Honorius II. in *c. 1. de juram. calumn.* etiam ad causas criminales hoc jusjurandum videtur pertraxisse.

(2) *Cap. 1. et 2. de Juram. calumn. in 6.* De causis spiritualibus non eadem est sententia Honorii II. in *c. 2. de Juram. calumn.*, & Bonifacii VIII. in *c. 1. §. ult. eod. in 6.*; nam ille in causis spiritualibus juramentum calumnie emittendum negat, hic autem affirmat. Ut hæc dissidia componerent, multi Juris interpretes otio, & tempore abusi sunt. Mihi certum, exploratumque est, Bonifacium VIII. jus antea constitutum abrogare voluisse. Inquit enim *in causis spiritualibus . . . canones non indicare alicui calumnie juramentum*, se tamen, quia frequenter calumniari viderat *in ipsis*, juramenti necessitatem in his quoque causis imponere.

(3) Jure civili in *l. 1. §. 4. Cod. de Jurejur. propt. calumn.* hoc juramentum per iudicem exigi necessitatis est; eoque omisso irritum esse iudicium plerique interpretes docent. Sed jure canonico, quo ubique utimur, in *c. 1. §. 1. de Juram. calumn. in 6.* tacite omitti posse, eoque omisso valere iudicium, statuit Bonifacius VIII., quæ Baldi, & aliorum contra Azonem, Martium, aliosque nonnullos sententia fuit.

(4) Confer Glossam in *c. 1. v. Tacite de Juram. calumn. in 6.*

(5) *Cap. ult. de Juram. calumn., l. ult. Cod. de Jurejur. propt. calumn.*

§. III. Clerici olim laicorum more in iudicio jurare non poterant (1), sed nunc & ipsi jurant de calumnia, modo cum venia Summi Pontificis, si episcopi sint, cum

venia autem proprii Antistitis, si sint clerici inferiores, jusjurandum emittant (2). Hoc inter laicos, & clericos discrimen est; quod illi tactis, hi vero propositis Evangelii jurant (3).

(1) *L. 25. §. 1. Cod. de Episc. & Cler.*, qua Marcianus antiquam Ecclesiæ disciplinam confirmat: "ecclesiasticis, inquit, rebus, & canone à beatissimis Episcopis antiquitus instituto clericis, si jurare prohibentur." Eadem hæc disciplina est in *can. 1. & 5. c. 2. qu. 4.*, & *can. pen. et ult. c. 22. q. 5.*, eamque laudat Honorius II. in *c. 1. de Juram. calumn.*, quo loco Marcianus mendose Marcus dicitur. Tum ipse Honorius describit constitutionem Henrici II. Imperatoris *l. 2. leg. Congobard. tit. 47.*, qua Marciani constitutio, quæ solos comprehendebat clericos Ecclesiæ Constantinopolitanæ, ad omnes universæ clericos, atque etiam monachos traductas est. At enim clerici jurant in *c. 5. 6. 7. de Juram. calumn.* Cujacius in *c. 1. de Juram. calum. opp. t. 6. col. 794.* referendum id putat ad procuratorem, adeo ut clerici, & Episcopi per procuratorem jurare possint, per semetipsos vero non possint, nisi Episcopus cum venia Summi Pontificis, clericus cum venia proprii antistitis jusjurandum emittat. Ita, si licet gentium leges cum Ecclesiastico jure componere, Romæ olim Flamini Diali, & Sacerdoti Vestali jurare fas non erat, quod & A. Gellius *Noct. Attic. l. 10. c. 15. p. 534. ed. Lugd. Batav. 1666.* in edicto Prætoris perpetuo expressum fuisse testatur his verbis: "Sacerdotem, Vestalem, & Flaminem Dialem in omni mea jurisdictione jurare, non cogam;" quod idem confirmasse Caligulam, tradit Dio *l. 59. n. 13. p. 915. t. 2. ed. Hamburgi 1752.* Sed his tamen recte per alium jurabant; quod plebiscito comprobatum est apud Livium *l. 31. c. 50. t. 4. p. 593. ed. Drakenborch. Amstel. 1741.* Mihi hæc Decretalium interpretatio minus placet. Nam in *c. 7. clericus* tum per procuratorem, tum per semetipsum jurare cogitur; & in *c. 5. clericus* juramentum calumnie præstare jubentur, "con-, suetudine, quæ legi contraria est, non obstante." Quod ad clericos per semetipsos jurantes arbitror pertinere. Equidem clarum, & perspicuam puto causam, propter quam clerici, qui antea juramentum calumnie non præstabant, in *c. 5. & 7.* jurare cogantur. Utraque hæc decretalis recentior est decretali Honorii II. in *c. 1.*, per quam clerici jurant cum venia Summi Pontificis. Itaque Lucius III., & Gregorius IX. harum Decretalium auctores sese referunt ad jus novum ab Honorio II. constitutum; & licet neque Summi Pontificis, neque Prælati veniam expriment, quam nominationem postulat Honorius II., tamen hujus veniæ necessitas in eorum quoque decretalibus tacite intelligenda est. Atque hæc quidem per-

continent ad iurandum, quod in iudicio emittitur, & quod calumniae dicitur. Nam extra iudicium & clerici ob gravem causam iurare solebant. Ita Episcopos, & clericos, ut se purgarent, iurasse constat ex Anastasio Bibliothecario in *Pelag. t. 3. p. 292. ed. Romæ 1728. et ex c. 10. 18. 19. c. 2. q. 5.*, similiter eos interdum iurasse, cum iusta urgeret causa, ostendunt Sozomenus *Histor. l. 6. c. 30. p. 263. ed. Valesii Cantabrig. 1720.*, & Justinianus *Novel. 23. c. 1.*, et *Novel. 187. c. 2.*; ac Patres Concilii Constantinopolitani Oecumenici VI. Gregorium Diaconum in singulis propositis quæstionibus iurare coegerunt.

(2) *Cap. 1. de Juram. calumn.*

(3) *Cap. ult. de Juram. calumn.* Clericos, ad instar laicorum, Evangelia, aut martyrum reliquias manu tangere canones vetuerunt. Presbyteri, & Episcopi "vice iuramenti per sanctam consecrationem, nem. interrogabantur" *can. 4. c. 2. qu. 5.* Interdum etiam ante corpus alicujus Sancti tantummodo quæstiti respondebant *can. 8. et 9. ead. caus. et qu.* Verum cum gravior aliqua urgere videretur causa, non solum Diaconos, quod de Evagrio Constantinopolitano tradit Sozomenus *l. c.*, sed ipsos etiam Episcopos tactis Evangelicis iurasse constat *ex c. 4. §. ult. de Jurejur. et c. 5. de Purg. canon.* Ad hunc sane modum Severum Episcopum iurandum dare, ac deferre debuisse, non obscure tradit S. Basilius *Ep. 188. can. 1. ad Amphilocho. c. 10. opp. t. 3. p. 275. ed. Maurin. Paris. 1730.*

§. IV. Differt à iuramento calumniae, quod generale est, & omnia complectitur, quæ in iudicio aguntur, iuramentum speciale, quod datur quoties opus est, in singulis actibus judiciariis, etiamsi generale sacramentum calumniae emissum fuerit, eoque iurans affirmat, se non ex dolo, aut calumnia certum illum actum expedire. Iuramentum hoc à Bonifacio VIII. (1) *mali-tiæ* iuramentum dicitur, ut à generali iuramento calumniae distinguatur.

(1) *Cap. 2. §. 2. de Juram. calum. in 6.*

TITULUS IX.

De probationibus.

I. Causæ disceptatio.

II. Quid probatio; & ad quem

III. Probatio plena, & semi-

probandi onus pertineat?

plena.

IV. Confessio.

V. Positiones.

VI. Positionum effectus.

VII. Testes.

VIII. Unius testimonium.

IX. Qualis testimonium numerus requiratur?

X. ad XII. Testium qualitates.

XIII. Qui testimonium ferre nequeant in omnibus.

XIV. Qui in certis causis.

XV. Qui pro certis personis.

XVI. Qui contra certas personas?

XVII. & XVIII. Examen testimonium.

XIX. Examinis publicatio.

XX. Instrumenta.

XXI. Fides publici instrumenti.

XXII. Fides privatae scripturae.

XXIII. Juramentum, ejusque divisio.

XXIV. Juramentum voluntarium, & iudiciale.

XXV. Juramentum necessarium.

XXVI. Vis iuramenti, & quando ei locus sit.

XXVII. Inspectio rei controrsæ.

XXVIII. Præsumptio juris, & de jure.

XXIX. Præsumptio juris tantum.

XXX. & XXXI. Præsumptio hominis, ejusque species.

§. I.

Acto litis fundamento, fit progressus ad causæ disceptationem. Si reus in iudicium veniens satius ducat adversario cedere, quam obsistere, & liberaliter coram iudice fateatur, veram, ac justam esse actoris petitionem, diutius iudicio non contenditur; cum reus ipse suo testimonio, ac sententia in se condemnationem protulisse videatur. Nullum tamen inde oritur impedimentum, quominus iudex, audita rei confessione, sententiam proferat. Nam scitum est, iudicium semel cœptum sententia esse absolvendum, nisi litigantes ultro, & mutuo consensu liti valedicant.

§. II. At si reus certamen non reformidet, iudiciumque suscipiat, adhibendæ sunt probationes, per quas iudici rei veritas innotescat. Neque enim ipsi non cognita rei veritate, sententiam, ferre licet (1). Probatio est illius rei, quæ in controversiam venit, legitime iudici facta demonstratio. Generatim onus probandi ad actorem pertinet, eoque non probante reus absolvitur, quamquam nihil ipse præstiterit (2). Sed interdum probandi onere tenetur reus, cum nimirum præsto est actori juris præsumptio (3); aut cum reus excipiendo aliquid affir-

Tom. III.

L

mat quo contraria actio perimi, ac repelli possit, quia tunc ipse in exceptione sua actor efficitur (4). Interdum etiam tam actor, quam reus probare debet, quod pro se quisque asseverat, uti fit in judiciis duplicibus familiaræ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum, in quibus uterque litigantium partes actoris sustinet (5).

- (1) *Can. 10. cap. 30. q. 5.*
- (2) *L. 4. Cod. de Eden., Can. 1. c. 6. q. 5.*
- (3) *Cap. 2. de Restit. spol. in 6.*
- (4) *L. 9. & 19. ff. de Probat.*
- (5) *Cap. 3. & 9. de Probat.*

§. III. Probatio alia plena sive perfecta, alia semiplena, sive imperfecta est (1). Plena est quæ plane, atque evidenter ostendit id quod proponitur, quæque apta est ad finiendam controversiam: semiplena, quæ fidem aliquam facit, sed non plenam, ac potius injicit opinionem, ut dictum unius testis, comparatio scripturarum, cetera similia.

(1) Plerique interpretes hanc tradunt probationum divisionem, quæ in foro receptissima est. Quamquam enim actor contra reum plene probare debeat id, quod proponit, tamen despicienda non est ea probatio, quæ conjecturam probabilem affert. Ea quidem satis non est ad condemnandum reum, sed tamen iudicis diligentiam excitat ad alias conquirendas probationes, quibus suppleatur id, quod in semiplena probatione deesse videtur. Ita hæc semiplena probatio necessitatem imponit jurisjurandi, per quod aut reus se plane purgat, aut actor probationum inopiam supplet. Sane in *l. 31. ff. de jurejur.* scriptum est: "solent sæpe iudices in dubiis causis exacto jurejurando judicare." Et in *l. 3. cod. de Reb. credit.* habentur hæc: "Inopia probationum per iudicem jurejurando res decidi oportet." Jam vero in dubiis causis, & in inopia probationum; cujus gratia res jurejurando deciditur, non nisi ad semiplenas probationes referri potest. Accedit auctoritas Juris Canonici in *c. 4. de integr. rest.*, ubi hæc scripta sunt: *licet non constet ad plenum; & c. 6. de Frig. & malef.*, ubi hæc occurrunt: *quavis semiplene nobis expresseris.* Quo utroque loco sine dubio semiplena probatio designatur. Sed receptam hanc divisionem probationum in plenas, & semiplenas vehementer improbant Duarenus *l. 2. disp. 33.*, Donellus *ad tit. Pandectar. de jurejur. c. 11. n. 3. & seq. opp. t. 10. col. 747. & seq. ed. Lucæ cit.*, Faber *de Error. pragmatic. dec. 19. er. 1.* Inquiunt

enim, semiplenam probationem nullam esse, neque probatum haberi posse, quod perfecte probatum non est, quemadmodum vitiose cautum non videtur cautum *l. 6. ff. Qui satisd. cogan.*, neque stipulatio, emptio, testamentum valent, nisi perfecta sint omnia *l. 115. ff. de Verb. oblig., l. 19. ff. de Contrah. empt.* Verum hi actus individui sunt, propterea inirum non est, eos non valere, nisi perfecti sint. Sed probatio dividua est, ideoque eam plus, minusve evidentem sæpe dicimus, & interdum etiam *luce clariorem*, qualem causæ criminales postulant *l. ult. cod. de probat.*

§. IV. Inter plenas probationes principem sibi locum vindicat confessio, cum nulla sit probatio major ea, quæ à proprii oris confessione procedit (1). Fit autem confessio vel in judicio, vel extra judicium; idcirco dividitur in judicialem, & extrajudicialem. Judicialis confessio summam vim habet, ita ut qui eam emisit sua se sententia quodammodo damnasse videatur (2). Sed ut ea vires habeat, fieri debet à majore 25. annis coram competente iudice (3), ex certa scientia, sponte, atque libere, procul ab errore facti, quo probato nulla confessio est (4); denique non vaga, & incerta esse debet (5). Extrajudicialis confessionis non tanta vis est, neque ex ea confessus tamquam iudicatus habetur; verum & ea plenam probationem constituit, si coram adversario, & idoneis, rogatisque testibus emissa sit (6).

- (1) *L. 1. ff. de Confessis, l. 13. c. de Non numer. pecun.*
- (2) *L. 1. ff. de Confessis, l. unic. cod. eod.* Confiteri autem, inquit Paulus *Recept. sentent. l. 5. §. 3.* apud Schultingium *l. c. p. 448.*, *quis in iudicium non tantum sua voce, sed & litteris, & quocumque modo potest.* Locum hunc Pauli diligenter explicant Cujacius, & Schultingius *ibid.*
- (3) Confer Glossam in *c. ult. de Confessis.* Confessio coram incompetenti iudice emissa extrajudicialis confessionis vim habet.
- (4) *Cap. 3. de Confessis, l. 2. ff. eod.* Verum de errore juris aliud est à legibus constitutum. Recte, præter ceteros, hoc argumentum persequuntur Donellus *ad l. 2. ff. de Confessis opp. t. 11. col. 393. & seq. ed. Lucæ cit.*, & Cujacius *ad tit. cod. de Confessis opp. t. 9. col. 1032. cit. ed. Mutin.*
- (5) *L. 3., & l. 6. ff. de Confess. l. 6. ff. de Jur. fisci.* Nam confessus incertum declarare debet, ut omnis dubitatio removeatur *l. 12. §. Nihil ff. de interrog. actio.*
- (6) *Novel. 90. c. 2., Auth. Rogati cod. de Testib.*

§. V. Ad eliciendam hanc confessionem jamdiu receptum est, ut litigantium alter alteri proponat positiones, sive articulos respicientes non causam universam, sed facta quædam quæ ad causam pertinent, ut iis ab adversario constitutis, alteri sit exploratum, quid probare ipse debeat, quid in probatis habere (1). Suffectæ sunt positiones interrogationibus, quæ olim ante contestatam litem fiebant in jure, sive apud Prætozem, cum quis, experiri vellet actione reali, puta hereditatis petitione, ac rei vindicatione, & nescius, possideretne, aut quo jure possideret reus, ex ejus ore actor exprimebat genus actionis, qua ipsum uti oportebat. Actio descendens ex his interrogationibus actio interrogatoria dicebatur, unde Pandectarum tituli *de interrogationibus in jure factis, & interrogatoriis actionibus*.

(1) *Cap. 1. de Confess. in 6.* Positiones, quales hodie adhibentur, jus civile ignoravit, atque earum primum meminerunt Decretales *c. 34. de Elect., & c. un. de Lit. contest.* Quod vero inquit Clemens V. *Clem. Saepe de Verb. signif.*, eas *longævo usu* in causis admissas, ad usum fori ecclesiastici referendum est.

§. VI. Ille cui sunt oblatae positiones, iisdem respondere juratus debet, ac si confessus fuerit, urgebitur testimonio suo, tamquam re satis certa, & probata; si respondere noluerit, aut ne responderet, à judicio discesserit; conscientia sua convictus judicabitur (1). Quod quidem obtinet, cum judex respondere jussit, nam qui à judicio discessit, antequam illud à judice mandaretur, contumax, non convictus existimatur (2). Videre autem in primis judex, & considerare debet, probandæ ne, an rejiciendæ sint positiones; non enim litigator positionibus obscuris, captiosis, dubiis, aut ad causam non pertinentibus cogitur respondere.

(1) *Cap. 2. de Confessis in 6.*

(2) *Cap. 1. de Confessis in 6.*

§. VII. Ubi confessione nequeat educi veritas, aliæ in medium afferendæ sunt probationes, & veritas exquirenda vel testibus, vel instrumentis, vel jurejurando,

vel oculari inspectione, vel indiciis, & præsumptionibus. Testes sunt personæ fide dignæ, quæ rei controversæ veritatem ostendunt, quodque ab iis dictum est, testimonium appellatur. Omnis quæstio de testibus ad tria capita facile redigitur, ad eorum numerum, qualitatem, examen.

§. VIII. Quod attinet ad numerum unius porro testis, quamquam ipse sit omni exceptione major (1), nulla tuta fides est (2); tantum facit, ne temere fiat, quod sine flagitii periculo fieri non potest. Ita cum dubitatur, num quis baptizatus sit (3), num ecclesia sit consecrata (4), cum agitur de impediendo matrimonio, deque avertendo malo, quod ex illo oriretur (5), uni testi credendum est. Sed & notario, qui ea confirmat, quæ sui officii sunt (6), nuntio, qui se aliquem citasse testatur (7), Episcopo, qui testimoniales litteras suo sigillo munitas dedit, parocho, qui de suorum vita, & moribus, magistro, qui de studio discipuli testimonium ferunt, omnis habenda fides est.

(1) Sed "testimonium ab uno licet Episcopo perhibitum omnes, judices indubitanter accipere" oportere, scriptum est in *Extravag. in fin. cod. Theodos. tit. de Episc. jud. p. 339. t. 6. ed. Gothofredi Lips.* 1743. De hac constitutione, quæ Constantini M. nomen præsefert, & quam Gothofredus, alique falsam putant, satis egi loco superiori *tit. 1. §. 22. not. 4. p. 27. et seq.*

(2) *Cap. 10. et 28. de Testib., l. 8. cod. eod.*

(3) *Can. 110. de Consecr. dist. 4.*

(4) *Can. 16. de Consecr. dist. 1., ibique Glossa v. Nec certi.*

(5) *Cap. 12. de Sponsal., cap. 22. de Testib.*

(6) *Novel. 73. c. 7.*

(7) *Cap. 19. de Appellat.*

§. IX. Generatim tamen duo saltem, tresve testes requiruntur, ut plena probatio habeatur (1); nisi forte illorum numerus certa aliqua in re à jure sit definitus. Nam sunt certa quædam negotia, quæ plures eo numero testes requirunt (2); & in his quidem præscriptus numerus omnino adhibendus est. Ita personæ dignitas fecit, ut plures, quam duos, tresve, Ecclesia testes postularet, ut Episcopus condemnaretur (3). Expediit autem

universe plures afferre testes, ut firmior, & luculentior probatio habeatur; modo adversarius non cogatur graves perferre sumptus propter inanem testium multitudinem. Jus civile eam rem permittit arbitrio iudicis, cuius est testium numerum moderari (4); sed jure decretalium testes supra quadraginta ex utraque parte in medium afferri non possunt (5).

(1) *Cap. 23. de Testib., l. 12. ff. eod.*

(2) *L. 1. §. 2. ff. de Testib., c. 23. mox cit.* Consule Brissonium *Select. q. l. 2. c. 17.*

(3) Contra Episcopum testes 72. adhiberi voluisse Zephyrinum Pontificem, tradit Liutprandus *in ejus Vit. p. 183. ed. Antwerp. 1640.* Eundem hunc numerum expresserunt Leo IV. *in can. 3. c. 2. q. 4., & Capitularia Caroli M. l. 1. c. 133. t. 1. col. 491. edit. Baluzii Ven. 1772.*; ac Macedonium Episcopum Constantinopolitanum ab Episcopis septuaginta duobus de gradu dejectum narrat Auctor *Chronic. Alexand. Olymp. 285. in Biblioth. PP. t. 12. p. 951. ed. Lugdun.* Imperatores Valentinianus, Valens, & Gratianus *in l. 20. Cod. Theod. Quor. appellat. non recip. testes 70.* memorant adhibitos in causa Chromatii Episcopi; & Augustinus *in Brevic. collat. diei 3. c. 14. opp. t. 9. col. 569. ed. Ven. cit.* mentionem facit Concilii apud Carthaginem à Donatistis habiti, quo Cæcilianus ab Episcopis fere septuaginta condemnatus fuit. Mitto decretum Concilii Romani sub Silvestro Pontifice, quod est apud Gratianum *can. 2. c. 2. q. 5., & quo habentur hæc: "Præsul non damnabitur, nisi cum 72. testibus. . . . Presbyter Cardinalis nisi cum 44. . . . Diaconus, Cardinalis Urbis Romæ nisi cum 27. . . . Subdiaconus, Acolytus, Exorcista, Lector, Ostiarius 7."*; itemque mitto acta Concilii Sinnessani, ex quibus constat, adhibitos fuisse testes 72. adversus Marcellinum, qui idolis thus adolevisse ferebatur. Mitto inquam utrumque, quoniam Romanum illud Concilium ab Isidoro Mercatore fuisse confictum, omnes norunt; & similiter omnibus compertum est, fabulam esse Marcellini lapsum, & acta Synodi Sinnessanæ, quod, præter ceteros, late ostendit Papebrochius *in Conat. Chronol. Histor. in S. Marcellin. Dissert. 7. in Propyl. ad act. SS. Maii p. 42. & seq. ed. Antuerpiæ.* Illud in his actis cura, & observatum dignum est, quod dicitur: *hi omnes electi sunt viri libræ occidentæ, qui testimonium perhibent*; constat autem ex iisdem actis *libræ occidentæ* vocabulo testes 72. significari. *De libræ* nomine parum laboro. Nam veteres nominibus ponderum numeros designare solebant, quod præ ceteris ostendunt *libræ & unciarum* vocabula usurpata ad significandam integram hereditatem, quæ duodecim partibus constat. Mirum igitur non est, quod in actis Sinnessanis *libræ* nomine 72. tes-

tes intelligantur, quoniam Valentiniani, & Valentis constitutione *in l. 5. Cod. de Susceptor. l. 10.* sancitum est, ut libra constaret solidis septuaginta duobus. Neque refert, quod Marcellinus Valentiniano & Valente antiquior fuerit. Nam, ut rectissime est à Baronio *ad an. 302. n. 94. seq. t. 3. p. 330. ed. Luca* observatum, acta Synodi Sinnessanæ, qualia nunc extant, recentiorem habent auctorem, qui verba secundum sui temporis consuetudinem usurpavit. Itaque de *libræ* nomine expedita res est: sed non ita facile judicari potest, quamobrem Auctor eorum auctorum hanc *libram occidentam* appellat. Joannes Dartis *in Decret. Gratian. c. 2. q. 5.* non *occiduam*, sed *assiduam* legendum putat, hoc est *veram*, & *expensam*, uti eam vocem explicat testimonio Isidori *Orig. l. 10. p. 65. ed. Paris. an. 1580.*; sed id quidem est contra omnium codicum fidem, & auctoritatem. Cujacius *Observ. l. 7. c. 9. opp. t. 3. col. 455. ed. cit., & Baronius l. mox. cit.* *libram occidentam* occidentalem explicant. Nam discrimen constituunt inter *libram Orientalem*, & *Occidentalem*, quarum altera constabat solidis octuagintaquatuor secundum Constantini constitutionem *in L. 1. Cod. Theod. de Ponderat.*, altera *ex cit. l. 5. Cod. de Susceptor. l. 10.* solidos septuaginta duos continebat. Sed, ut bene monet Cironius *Observ. l. 4. c. 5. p. 80. ed. Vindobonæ 1761.*, nulla est hæc Orientalis, & Occidentalis libræ distinctio; nec quod Constantini lex Antiochiæ, lex autem Valentiniani, & Valentis Romæ lata fuerit, exinde effici potest, quod illa tantum ad Orientem, hæc vero ad solum Occidentem pertineret. Imo vero cum illi utrumque tenerent imperium, sine dubio tulerunt legem, qua totum imperium obstringeretur. Ipse Cironius *occiduam libram* in actis Marcellini interpretatur *stateram*, & paria libramenta accurato examine; sic ut *occidua libra* sit, quasi vergens, atque ad unam partem inclinans. Rejicit hanc sententiam Jacobus Gothofredus *ad l. unic. Cod. Theod. de Oblation. vot. t. 2. p. 463. ed. Lipsiæ cit., & occiduam libram* explicat *imminutam*, quemadmodum à scriptoribus *occiduam*, *imminutum*, & quod *occidit*, passim appellari demonstrat.

(4) *L. 1. §. 2. ff. de Testib.*

(5) *Cap. 37. eod.*

§. X. Multa etiam in testibus requiruntur ut eorum testimonium iudicio probetur. Principio citandi, atque etiam inviti cogendi sunt ad ferendum testimonium, & patefaciendam veritatem. Vetus est jus cogendorum testium in causis criminalibus (1); sed postea Justinianus etiam ad civiles causas jus idem produxit (2), atque ita factum est, ut in his quoque causis inviti darentur testes, qui pridem erant tantum

voluntarii (3). Nunc igitur jure civili etiam invitis denuntiatur testimonium, exceptis cognatis, affinibus, & quibusdam aliis (4).

(1) *L. 4. §. et 19. ff. de Testib.*, Plinius *l. 3. Ep. 9. ad Minutian. p. 62. ed. Oxonii 1703.* Confer Cironium *ad tit. Decretal. de Testib. cogen.*

(2) *L. 16. et 19. Cod. de Testib.* Antiquiorem illam constitutionem, qua novum hoc jus induxit Justinianus, ipse memorat *cit. l. 16.*; eam vero ex Basilicis restituit Cujacius *Observ. l. 8. c. 13. opp. t. 3. col. 186. ed. cit.* De testibus ad ferendum testimonium cogendis est etiam decretum in Lege Ripuariorum *c. 50.* apud Baluzium *Capitular. Reg. Franc. t. 1. col. 27. ed. Ven. 1772.*, & in Lege Salica *c. 51.* apud eundem Baluzium *l. cit. col. 225.* "Si quis, in Lege Salica scriptam est, testes necessarios habuerit, & fortasse ipsi ad placitum, (*judicium*) venire noluerint, ille, qui eos necessarios habet, munnire (*monere*) illos debet. Si vero venire noluerint, & eos sunnis (*legitimam impedimentum*) non detinuerint, unusquisque illorum sexcentis denariis, qui faciunt solidos quindecim, culpabilis judicetur.

(3) Confer Quinctilianum *Inst. Orat. l. 5. c. 7. p. 243. ed. Patavii 1736.*

(4) *L. 4. §. 8. 19. ff. de Testib.*

§. XI. Romana Ecclesia testes hortari, & mone-
re, non cogere consuevit (1). Tantum ecclesiasticus
judex invito testimonium denuntiat, si is odio, vel
gratia, vel timore se subtrahat (2); atque alia desit
probatio, unde veritas nosci possit (3). Et laicum qui-
dem ipse judex cogit ad ferendum testimonium per
excommunicationem (4), clericum vero per suspensio-
nem ab officio, & beneficio; quam, si adhuc pergat
obsistere, sequi potest sententia excommunicationis, ac
depositionis (5). Quod si quis jurejurando promiserit,
se non dicturum testimonium, nulla vis sacramenti
est (6).

(1) *Cap. 1. & 3. de Testib. cogen.*

(2) *Cit. cap. 1.*

(3) *Cap. 5. & ult. de Testib. cogen.*

(4) *Cap. 1. §. 9. ult. eod.*

(5) *Cap. 2. eod.*

(6) *Cap. 18. de Testib., C. ult. de Testib. cogen.*

§. XII. Sed & jurati debent esse testes, quoniam
injuratis non creditur, nisi eis adversarius jusjurandum
remiserit (1); præterea non singulares, quales sunt,
qui singuli de disjunctis, diversisque actibus testantur,
iique, inter quos de eodem actu non convenit (2), ne-
que qui rem ex auditu deprehenderint, quia testes
auriti plenam sibi fidem non vindicant, nisi alia præ-
sto sint adminicula, aut nisi aliud causæ natura pos-
tulet (3); denique nullo vitio laborare debent, prop-
ter quod à testimonio repellantur. Quidam enim ab
omnibus judiciis arcentur, quidam ab aliquibus, quo-
rumdam testimonia pro certis personis, quorundam
contra certas personas non recipiuntur.

(1) *L. 8. cod. de Testib., c. 39. et 51. cod.* Vide etiam Ca-
pitularia Caroli M. *l. 7. c. 283. t. 1. col. 727. ed. Baluzii Ven. 1772.* Forte hujus sacramenti à testibus emittendi necessitas fe-
cit, ut non nisi à jejunis testimonium dari deberet. In Capitula-
ribus Caroli M. & Ludovici Pii *l. 5. c. 252., et l. 6. c. 277.*
apud Baluzium *t. 1. col. 584. et 648. ed. cit.* scriptum est: "Omni-
no, nullus, nisi jejunus, ad juramentum, vel ad testimonium admitta-
tur." Quod idem constitutum est *in c. 1. de Testib.*, "Nul-
lus testimonium dicat, nisi jejunus." Nam, uti sancitum est in
canone, quem Cornelli P. nomine describit Burchardus in *Decret. l. 12. c. 12.*; "honestum, & justum videtur, ut qui in sanc-
tis audet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honestate, &
timore Dei." Sane vetus hæc est Ecclesiæ disciplina, ut non nisi à
jejunis sacra tractentur *can. 6. et 7. dist. 5. de consecr.* Sed ne
despicienda quidem videtur conjectura eorum; qui testes jejunos
testimonium ferre debuisse putant, ne onusti vino, & cibo per-
turbatam, aut minus veram attestationem emitterent. Sane in iis-
dem Capitularibus Caroli M., & Ludovici Pii *c. 103. l. 5. l. cit. col. 563.* cautum est, ut "nullus ebrius suam causam in mallo
, possit conquirere, nec testimonium, nec placitum Comes ha-
beat, nisi jejunus." Illud de Episcopis, statutum est *Novel. 123. c. 7.*, eos non ad instar aliorum testium jurejurando, sed fide
tantum sua, ut decet Sacerdotes Dei, propositis sanctis Evange-
liis, testimonium ferre oportere. Triburiensi autem Concilio *an. 89. can. 21. col. 640. t. 11. collect. Labbæi sancitum est*, "ut Pres-
,byter vice juramenti per sanctam consecrationem interrogetur, quia
, sacerdotes ex levi causa jurare non debent." Consule Chris-
tianum Lupum *Append. ad Ephesin. Latrocin. c. 2. act. 1. opp. t. 2. p. 220. ed. Ven.*, ubi causas habes, propter quas clerici
jurant.

(2) *Cap. 33. de Testib., C. 9. de Probat., C. 23. et 32. de Elect.*

(3) *Cap. 5. 27. & 47. de Testib., c. 13. de Probat.* Tempus, quod hominum memoriam superat, per testes ex auditu, in quibus insint omnia, quæ inesse oportet, recte demonstratur *l. 28. ff. de Probat.* Iisdem quoque testibus consanguinitatem probari, traditum est; sed hodie, uti monet Cujacius *ad c. 47. de Testib. opp. t. 6. col. 856. ed. cit.*, Lateranensis Concilii decreto arctata ad quartum gradum prohibitione nuptiarum, arctatur etiam de auditu testimonium. Confer ipsum *cap. 47. de Testib.*

§. XIII. A judiciis omnibus, tamquam minus apti, & idonei ad ferendum testimonium, repelluntur furiosi, amentes (1), itemque impuberes, servi, perjuri, infames, excommunicati (2). Quin jure Decretalium quilibet reus criminis postulatus, etiamsi nondum confessus, convictus, damnatus, & notatus infamia sit testimonium dicere prohibetur (3); exceptis gravioribus criminibus, qualia sunt simoniæ, & læsæ majestatis (4), in quibus etiam infames testimonium ferunt (5). Nam testes non tantum infamia, sed etiam infamiæ suspitione vacare oportet (6). Ceteri criminosi omnino rejiciuntur, cum adhuc in sceleris contagione versantur (7). Qui crimen perpetrarunt, modo perjuri non sint (8), ac deinceps salva existimatione abjecerent, in judiciis civilibus, non item criminalibus, in quibus de crimine, pœnaque agitur, testes esse possunt (9).

(1) §. *Item furiosi Inst. Quib. non est permiss. fac. test., et l. 20. §. Ne furiosus ff. Qui testam. fac. pos.*

(2) *Can. 1. et 3. c. 4. qu. 3., c. 47. de Testib.*

(3) *Cap. 54. et ult. de Testib.*

(4) *Cap. 7. de Simon., c. 1. de Testib. in 6. Ivo Carnotensis Ep. 27. opp. t. 2. p. 13. ed. Paris. 1647.* "Cum in aliis accusationibus, inquit accusatorum, & testium innocentia queratur, ad insimulationum tamen simoniacorum etiam infames personas admitteri."

(5) *Cap. 31. de Simon.*

(6) *Cap. 1. de Except., can. 39. c. 2. qu. 7. can. 2. et 3. cap. 3. qu. 11.*

(7) *Cap. 54. de Testib., c. 32. de Simon.* Confer etiam *Capitularia Caroli M. l. 7. c. 324. t. 1. col. 732. ed. Baluzzii cit.*

(8) Qui in alia causa aliquando pejerasse probantur, etiamsi de perjurio illo damnati non fuerint, testes esse prohibentur, *c. 7. de Testib. can. 18. c. 6. qu. 1. c. 7. et 14. c. 22. qu. 5.*

(9) *Cap. 54. de Testib.*

§. XIV. In certis causis testimonium ferre nequeunt fœminæ in causis criminalibus (1), nisi plane alius desit veritatis ostendendæ locus, ac nisi agatur de gravioribus criminibus simoniæ, & læsæ majestatis, in quibus etiam minus idonei testes recipiuntur (2); patronus, & advocatus in causa, quam defendunt (3), judex in causa, quam judicat (4), denique omnes in propria causa testes esse prohibentur (5).

(1) Jure civili à causis criminalibus mulierum testimonium excluditur, si hæ corpore quæstum faciant *l. 3. §. 5. ff. de Testib.* Sed decretales omnes universe fœminas repellunt.

(2) *Cap. 3. et 4. c. 15. qu. 3.*

(3) *Glossa in c. 6. de Test., et L. fin. ff. cod.*

(4) *Can. 38. c. 2. qu. 6.*

(5) *Can. 1. et 2. c. 4. qu. 4., l. 9. cod. de Testib.*

§. XV. Pro certis personis testimonium ferre nequeunt ii, qui sunt de domo, sive familia nisi sint spectatæ fidei, & probitatis (1), vel nisi in controversiam veniat, quod alio modo probari non potest; veluti si queratur de cognatione, legitimis natalibus, ætate (2). Similiter neque amici testimonium dicunt in causis amicorum (3), neque ii, qui similem cum aliis habent controversiam; & quorum judicium illud interesse potest (4); itemque monachi, & clerici in profanis rebus coram laico judice testimonium ferre ventantur, nisi aliud postulet necessitas ostendendæ veritatis; uno casu sunt testes cum sui antistitis venia, aut eorum testimonia ecclesiasticus judex recipit.

(1) *L. 1. cod. de Testib., cap. 24. de Testib.*

(2) *Cap. 3. Qui matrim. accus. pos.*

(3) *L. 3. ff. de Testib.*

(4) *Cap. 10. et 20. de Testib.*

§. XVI. Postremo adversus certas personas testes es-